

Софіщенко І. Я.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки та маркетингу
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Sofishchenko Iryna

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of International Economy and Marketing
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

ЕНДОГЕННІ ЧИННИКИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЕКСПОРТНОЇ АКТИВНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті представлено результати дослідження експортної активності українських підприємств за показниками її екстенсивності та інтенсивності, визначено особливості експортної діяльності підприємств промисловості за цими показниками, визначено зв'язок між експортною активністю та характеристиками гетерогенності підприємств за видами економічної діяльності. З використанням підходів нової теорії міжнародної торгівлі за даними офіційної статистики розраховано узагальнюючі показники експортної активності та продуктивності праці підприємств за видами діяльності. Побудовано матрицю для оцінювання співвідношення продуктивності праці та експортної активності підприємств за видами діяльності, виокремлено розподіл чотирьох груп видів діяльності, в яких експортна активність підприємств характеризується різним рівнем та внаслідок специфіки ендогенних факторів, які впливають на показник продуктивності праці зайнятих на підприємствах цих видів діяльності.

Ключові слова: експорт, гетерогенні фірми, інтенсивність експорту, екстенсивність експорту, витрати експорту, продуктивність праці.

Вступ та постановка проблеми. Розвиток відкритої економіки на сучасному етапі стикається з низкою викликів внаслідок потужних структурних зрушень, які викликані революційними змінами у виробничих та соціальних технологіях. Науковці зазначають, що для будь-якого учасника міжнародної торгівлі сучасний етап її розвитку формує як можливості, так і загрози [1]. Експортна активність вітчизняних підприємств, її динамічні та структурні характеристики за таких умов є сферою формування адаптаційних механізмів, які дадуть змогу пристосуватися до нових умов господарювання та реалізувати національні інтереси. Присутність експорту вітчизняних підприємств на міжнародних ринках зумовлена їх спроможністю утримувати й посилювати свою ділову активність на основі відповідного рівня ефективності. Науковий інтерес викликає характер факторів, які впливають на експортну активність підприємств, їх спроможність відновлювати її за несприятливих умов. Відповідно до підходів нової теорії міжнародної торгівлі в цьому процесі експортна активність виступає не тільки як результат, але й як визначальний чинник оптимізації її структурних зрушень, чинник модернізації національних виробників за рахунок створення додаткових стимулів підвищення ефективності виробничої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Внаслідок актуальності предмета дослідження вітчизняними фахівцями здійснено значну кількість емпіричних досліджень, у яких виявлено особливості товарних та географічних структурних характеристик, динаміки зовнішньої торгівлі [2; 3; 4]. Як наслідок, визначено різноманітні фактори міжнародного економічного та регуляторного середовища, що впливають на зовнішню торгівлю [5; 6]. Фахівці доводять негативний вплив сировинно-зорієнтованої структури експортного потенціалу на соціально-економічний розвиток країни та її позиції в міжнародній торгівлі, що актуалізує пошук чинників та важелів диверсифікації експорту [7; 8]. Активно вивчаються галузеві та регіональні

аспекти експортної активності вітчизняних підприємств, виокремлюються заходи торгової політики для стимулювання експорту [9]. Проте у вітчизняних дослідженнях не знаходять достатнього поширення сучасні підходи до аналізу міжнародної торгівлі, зокрема нової теорії міжнародної торгівлі. На початку 2000-х років низкою дослідників на основі емпіричного аналізу даних підприємств було запропоновано враховувати продуктивність фірм як фактор, який визначає спроможність отримувати ефекти від міжнародної торгівлі. Такий підхід передбачає врахування відмінності економічних характеристик фірм (їх гетерогенності), їх діяльності, зокрема, за обсягами продажів, часткою ринку, продуктивністю праці, інноваційною активністю [10; 11; 12; 13; 14].

Незважаючи на значний обсяг та багатоаспектність вітчизняних досліджень зовнішньої торгівлі країни, поза увагою залишаються питання диференціації різних видів діяльності за експортною активністю підприємств, визначення чинників, які її визначають. На нашу думку, результати такого аналізу експортної діяльності дадуть змогу обґрунтувати необхідні важелі політичного та регуляторного впливу на підприємства-експортери різних сфер економіки з огляду на те, що експортна активність найбільш ефективних з них є фактором, який визначає стан внутрішнього ринку (кількість учасників, їх ефективність).

Метою роботи є виявлення факторів, які визначають особливості та відмінності експортної активності підприємств за видами діяльності в Україні для визначення загальних закономірностей реакції експортного сектору економіки відповідно до підходів нової теорії міжнародної торгівлі.

Визначена мета обумовлює такі завдання дослідження, як аналіз показників екстенсивності та інтенсивності експорту; визначення відмінностей експортної активності підприємств різних видів діяльності; визначення чинників, які впливають на експортну активність; визначення

характеру впливу на експортну активність продуктивності підприємств.

Методологічною основою дослідження є підходи теорії гетерогенних фірм. Під гетерогенністю фірм розуміється ознака учасників міжнародної торгівлі, яка характеризує їх відмінність за показниками економічної діяльності та формує спроможності отримувати неоднорідні ефекти у сфері міжнародної торгівлі. На відміну від підходів на засадах теорії порівняльних переваг, ефекту від масштабу виробництва, учасники міжнародної торгівлі визначаються гетерогенними (теорія отримала назву теорії гетерогенних фірм). Залежність експортної активності фірм від ефективності виробництва зумовлена наявністю специфічних витрат, пов'язаних з експортом, а саме постійних витрат (незалежних від обсягів експорту, наприклад витрати просування на зовнішній ринок) та змінних витрат (залежних від обсягів постачання). Необхідно відзначити напрацювання подібної проблематики вітчизняними фахівцями. Зокрема, на особливу увагу заслуговує аналіз витрат експорту в контексті вивчення мікроекономічних аспектів та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємства [15].

Результати дослідження. Під час здійснення дослідження як основне джерело статистичних даних використана статистика Державної служби статистики України.

Експортна діяльність вітчизняних підприємств (суб'єктів господарювання без ФОП) має сталу динаміку, адже протягом 2010–2019 років кількість підприємств, які здійснювали експорт товарів та послуг, зростала в середньому на 4,2 % на рік, частка експортерів в загальній кількості підприємств теж стабільно зростала: з 4,7 % у 2010 році до 7,7 % у 2017 році [16; 17]. Незважаючи

на скорочення виробництва, втрату традиційних ринків збуту, погіршення середовища міжнародної торгівлі для вітчизняного бізнесу, підприємства освоюють нові ринки для реалізації своїх переваг. Скорочення до 6,6% цієї частки у 2018 році відбулося за рахунок зменшення абсолютного показника підприємств-експортерів (на 2 411 одиниць) за збільшення загальної кількості підприємств може свідчити про зниження «виживаності» бізнесу в експортному секторі, незважаючи на досягнутий певний рівень стабільності, відсутність зовнішніх шоків. Можна припустити, що підприємства, які припинили експортну діяльність, виявилися неконкурентоспроможними на зовнішніх ринках, зокрема, через недостатню ефективність своєї діяльності.

Аналіз екстенсивності експортної діяльності за видами діяльності демонструє найбільшу екстенсивність експортної діяльності промислових підприємств у торгівлі товарами¹. Відповідні дані щодо динаміки залучення українських підприємств у експортну діяльність наведені в табл. 1.

За даними табл. 1 можна відзначити, що тільки дві сфери, а саме промисловість та оптова та роздрібна торгівля, значимо залучені, їх підприємства здійснюють експорт товарів значно активніше, ніж підприємства інших видів діяльності. Промисловість демонструє значну експортну активність, адже частка промислових підприємств-експортерів товарів від загальної кількості підприємств цього виду діяльності майже вдвічі перевищує показник за економікою загалом (табл. 1). Для вітчизняної економіки характерна висока концентрація експортної активності в торгівлі товарами, адже 57 % підприємств-експортерів у 2018 році належать до виробників промисловості та торгових посередників. Загалом національні

Таблиця 1

Частка суб'єктів господарювання за сферами діяльності, які здійснюють експорт товарів, 2015–2018 роки (% від загальної кількості суб'єктів господарювання за сферами діяльності)

Найменування за КВЕД	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Усереднена за 2015–2018 роки
Усього	5,7	7	6,6	6,5	6,5
Промисловість	14,3	16,2	15,9	15,7	15,5
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	6	7,3	6,9	6,6	6,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	4,2	5,1	4,4	3,7	4,4
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	2,4	3,4	3,7	3,6	3,3
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,2	1,5	1,3	1,1	1,3
Будівництво	0,9	1,1	0,9	0,9	1,0
Інформація та телекомунікації	0,8	1	0,9	0,8	0,9
Надання інших видів послуг	0,6	0,8	1	0,9	0,8
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1	1,1	0,5	0,5	0,8
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	0,7	0,7	0,6	0,5	0,6
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,4	0,4	0,6	0,4	0,5
Освіта	0,4	0,5	0,5	0,3	0,4
Операції з нерухомим майном	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4
Фінансова та страхова діяльність	0,4	0,4	0,3	0,2	0,3
Тимчасове розмішування й організація харчування	0,3	0,4	0,2	0,2	0,3

Примітка: без урахування результатів діяльності бюджетних установ тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Джерело: розраховано автором за даними джерел [18; 19]

¹ Показник обсягу експорту товарів суб'єктів господарювання за сферами діяльності почав розраховуватися Державною службою статистики України у 2015 році

виробники демонструють невисоку експортну активність, адже частка суб'єктів господарювання, які здійснюють експорт, була сталою для кожної сфери діяльності протягом 2015–2018 років, а у більшості сфер вона була меншою за 1 %. Можна припустити існування певних бар'єрів для панівної частки суб'єктів господарювання, що непрямим чином підтверджує також висока концентрація експортної активності у сфері торгового посередництва в українській економіці, адже майже третина (27 %) експортерів у 2018 році здійснювала експортну діяльність у сфері торгового посередництва.

Протягом 2015–2018 років тільки частка експорту товарів промислових підприємств у обсягах експорту товарів та послуг складала в середньому 52 %.

Таблиця 2

Експортна активність промислових підприємств

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Частка експорту товарів промислових підприємств (КВЕД В+С+Е+D) у загальному експорті товарів та послуг (%)	51,0	48,9	50,2	57,5
Експорт на одне підприємство-експортера в промисловості (млн. дол США)	3,912	3,528	3,945	4,712

Джерело: розраховано автором за даними джерел [16; 18; 19]

Розраховані у табл. 2 показники експортної активності промислових підприємств демонструють тенденцію до концентрації експорту одночасно зі зростанням ефективності експортної діяльності: за зростання загальних обсягів експорту промислової продукції на 39 % (з 23 890,3 млн. дол до 32 953,78 млн. дол за 2015–2018 роки) та кількості підприємств-експортерів на 14 % обсяг експорту на 1 підприємство-експортер зріс на 20 % (з 3,9 млн. дол до 4,7 млн. дол). Таким чином, виявлені процеси можна пов'язати з формуванням у промисловості групи ефективних підприємств-експортерів, які за умов погіршення середовища експортної діяльності утримали свої позиції.

Водночас за даними за всіма видами діяльності формується тенденція до зменшення частки суб'єктів господарювання, які здійснюють експорт товарів (табл. 1). Така тенденція не може бути наслідком традиційних для українських експортерів проблем регуляторного середовища здійснення експортної діяльності, які призводять до зростання витрат експортерів. Витрати експорту є чинником, який зумовлює експортну активність підприємств

певної сфери діяльності, проте упродовж реформування української економіки останніми роками можна відзначити скорочення таких її складових частин, як витрати на адміністрування експортних операцій (витрати на оформлення документів, митне оформлення, доставку, навантаження та перевантаження тощо). Дані дослідження Світового банку, представлені у звітах Doing Business за 2014–2019 роки, можуть бути показовими для оцінювання динаміки витрат експорту для вітчизняних експортерів.

Як бачимо, показники витрат часу на оформлення документів та проходження митного оформлення експорту зменшилися з 29 до 3 днів, у вартісному вимірі – з 367 до 267 дол, як наслідок, у рейтингу за простотою здійснення зовнішньоторговельної діяльності відбулися суттєві зміни, а саме якість середовища за рейтингом підвищилася вдвічі. Таким чином, відзначена тенденція до скорочення частки підприємств-експортерів свідчить про диференціацію, гетерогенність підприємств галузі скоріше під впливом певних ендегенних факторів.

Аналіз показника інтенсивності експортної діяльності в економіці дає змогу оцінити кореляцію ефективності та експортної активності. З огляду на економіко-організаційні особливості здійснення експорту товарів та послуг доцільно розглянути окремо показники інтенсивності для експорту товарів та експорту послуг загалом в економіці та порівняти з показниками промислових підприємств.

Протягом досліджуваного періоду інтенсивність експорту товарів підприємствами характеризувалась нестабільною динамікою: до 2013 року обсяг експорту товарів на одне підприємство, що здійснювало експорт, збільшувався, з 2013 року цей показник зменшувався, а з 2017 року знову почалося його зростання. З огляду на стабільність структури вітчизняного експортного потенціалу протягом 2010–2014 років таку динаміку можна пояснити шокowymi змінами у бізнес-середовищі експортної діяльності вітчизняних підприємств, а саме втратою традиційних ринків збуту, реалізацією стратегій виходу на нові ринки збуту, зниженням цін на традиційні товарні позиції експорту. Як зазначають вітчизняні дослідники, низький рівень диверсифікації товарних позицій експорту та його сировинна спрямованість роблять економіку країни залежною від коливань цін на світових ринках [1; 3; 8]. Зростання показника інтенсивності експортної діяльності у 2016–2019 роках з 2,3 млн. дол до 3,0 млн. дол на одного експортера можна розглядати як свідчення виходу вітчизняних експортерів з кризи 2015 року та посилення конкурентних позицій на зовніш-

Таблиця 3

Витрати експортерів на оформлення експорту в Україні та рейтинг країни за простотою умов здійснення міжнародної торгівлі

Показник	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Час на оформлення експорту: проходження кордону та оформлення документації (дні)	29	5,08	5,08	5,08	3	3
Місцевий транспорт (год.)	–	5	–	–	–	5
Вартість експорту: витрати на оформлення на кордоні та оформлення документації (дол. США)	–	367	367	367	267	267
Витрати на транспорт до кордону (дол. США)	1 880*	300	–	–	–	–
Середній бал за витратами часу та коштів на оформлення зовнішньоторговельних операцій	53,56	63,72	64,26	64,26	77,62	80,1
Рейтинг	154	109	115	119	78	74

* USD per container

Джерело: складено автором за даними Світового банку [20]

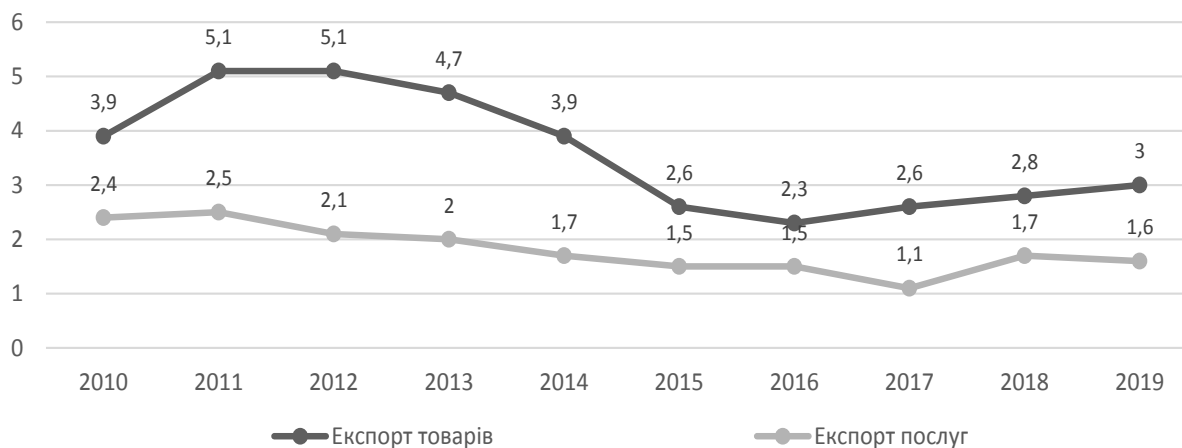

Рис. 1. Інтенсивність експортної активності підприємств України, 2010–2019 роки

Джерело: розраховано автором за даними джерела [16]

Таблиця 4

Інтенсивність експортної активності промислових підприємств

Показники	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Частка експорту в обсягу реалізованої продукції (% загального обсягу реалізованої продукції)	27,6	24,2	24,6	27,8
Обсяг експорту товарів на одного зайнятого на промислових підприємствах (тис. дол. США)	9,9	9,4	11,3	14,2

Джерело: розраховано автором за даними джерел [16; 18; 19]

ніх ринках найбільш ефективних виробників експортних товарів. Динаміка показника інтенсивності експорту послуг теж характеризується зменшенням обсягів експорту на одне підприємство протягом 2010–2017 років та відновленням зростання з 2017 року. Така динаміка є наслідком структурних зрушень в експортному потенціалі третинного сектору вітчизняної економіки. Протягом тривалого періоду вітчизняний експорт послуг більш ніж на 50 % складався з транспортних послуг, частка яких у 2017 році порівняно з 2011 роком скоротилась на 11 %, водночас частка комп'ютерних послуг зросла у 3,2 рази у 2017 році порівняно з 2011 роком. За рештою основних видів послуг відбулося скорочення їх часток у загальному обсязі експорту послуг [3, с. 85].

Проте рівень показника промислових підприємств значно перевищує загальноекономічний. За період 2015–2018 років, за який існують статистичні показники щодо експортної активності промислових підприємств, показник обсягу експорту на одне підприємство значно перевищував узагальнений по економіці загалом, а вже у 2018 році він значно перевищував докризисний (табл. 2, рис. 1).

Показники інтенсивності експортної активності підприємств свідчать про те, що хоча частка експорту промислових підприємств у обсягах реалізованої продукції ustalена, частка експорту на 1 зайнятого у промисловості зросла на 43 % (з 9,9 тис. дол. до 14,2 тис. дол.) протягом досліджуваного періоду. Такий результат свідчить про зростання ефективності використання ресурсів підприємствами, які залишилися активними за погіршення умов здійснення експортної діяльності, позицій окремих підприємств, ефективність діяльності яких забезпечує їм кращі позиції на міжнародних ринках.

Технологічний рівень виробництва та запровадження інновацій є одним із провідних факторів, які визначають ці процеси. Інвестиційна активність про-

мислових підприємств забезпечує підвищення ефективності їх експорту та міжнародної конкурентоспроможності. У вітчизняній економіці частка промислових підприємств у загальних капіталовкладеннях найвагоміша: протягом 2015–2018 років вона збільшилась із 41,2 % до 42,3 % від загальних капіталовкладень в національну економіку.

Водночас статистика кількості промислових підприємств за рівнем технологій у виробництві дає змогу виявити ознаки технологічної гетерогенності підприємств промисловості. Аналіз цього показника протягом 2012–2016 років виявляє формування негативних тенденцій у промисловості, а саме суттєве скорочення кількості підприємств, які використовують у виробництві високі технології. Для оцінювання впливу на експортну активність підприємств цих видів діяльності було враховано обсяг експорту товарних груп за УКТ ЗЕД 30 «Фармацевтична продукція», 88 «Літальні апарати» та 90 «Прилади та апарати оптичні, фотографічні».

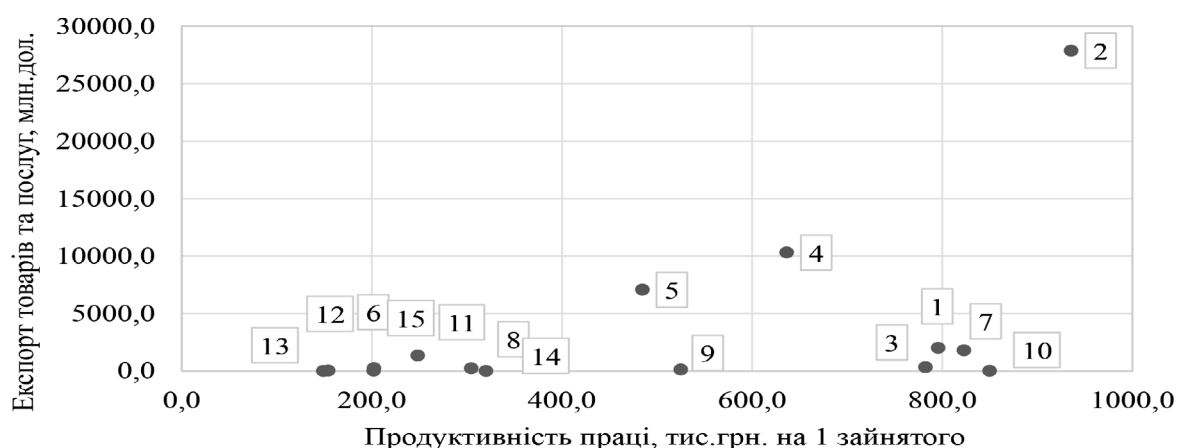
Можна припустити, що динаміка наведених у таблиці показників є результатом впливу зовнішніх шоків (втрати традиційних ринків збуту), таких як посилення гетерогенності промислових підприємств, ринковий відбір найбільш ефективних виробників. Зростання продуктивності праці (з 2012 року до 2018 року додана вартість на одного зайнятого зросла вдвічі) може розглядатися як наслідок процесів модернізації виробництва, що є передумовою покращення їх експортних позицій. Попри спадну динаміку, привертає увагу статистика покращення позицій підприємств цієї групи: з 2017 року розпочалося збільшення кількості підприємств та зростання обсягів їх експорту (табл. 5).

Відповідно до цілей дослідження використано інструменти матричного аналізу, адже порівнювалися усереднені за 2015–2018 роки дані експортної діяльності українських підприємств та розподіл експортерів товарів та

Експортна активність промислових підприємств, які використовують у виробництві високі технології, 2012–2018 роки

Рік	Кількість підприємств, які здійснюють виробництво з використанням високих технологій (21+26+30.3 за КВЕД), од.	Додана вартість на одного зайнятого, тис. грн	Експорт, млн. дол. (30+88+90 за УКТ ЗЕД України)
2012	1 122	162,5	1 463,2
2013	1 210	167,3	858,1
2014	1 107	191,1	731,3
2015	1 068	239,8	502,0
2016	916	316,4	406,4
2017	961	344,5	369,7
2018	1 001	334,7	422,8

Джерело: складено автором за даними джерела [16; 18]

1. Сільське господарство, лісове господарство та рибне 2. Промисловість 3. Будівництво 4. Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів 5. Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність 6. Тимчасове розміщення й організація харчування 7. Інформація та телекомунікації 8. Фінансова та страхова діяльність	9. Операції з нерухомим майном 10. Професійна, наукова та технічна діяльність 11. Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування 12. Освіта 13. Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги 14. Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок 15. Надання інших видів послуг

Рис. 2. Усереднені показники експортної активності та продуктивності праці підприємств різних сфер діяльності у 2015–2018 роках

Джерело: розраховано автором за даними джерел [16; 17; 19]

послуг за рівнем продуктивності праці у виробництві товарів та послуг щодо різних видів діяльності (рис. 2)¹.

Як видно з рис. 2, за результатами порівняння можна виокремити групи підприємств певних видів діяльності, які демонструють особливості взаємозв'язку експортної активності та ефективності діяльності. Промислові підприємства (позиція відображена цифрою 2 на рис. 2) є найактивнішими експортерами товарів та послуг, що забезпечується високим рівнем продуктивності зайнятих.

Водночас існує група підприємств переважно у сфері послуг (на рис. 2 відображено як 10 – професійна, наукова та технічна діяльність, 7 – інформація та телекомунікації, 3 – будівництво, 1 – сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство), які мають високий рівень продуктивності та незначну експортну активність порівняно з промисловими підприємствами. Хоча в цій групі підприємств можна виокремити підприємства сфери інформації та телекомунікації, сільського, лісового

¹ Показники експорту товарів підприємств різних видів діяльності були збільшені на величину експорту послуг (використовувалися дані видів послуг згідно з КЗЕП) підприємствами відповідних видів діяльності. Усереднений за 2015–2018 роки показник продуктивності праці розрахований як обсяг вироблених товарів та послуг на 1 зайнятого на підприємствах певного виду діяльності.

та рибного господарства, які є активними експортерами. Експортні можливості підприємств цих видів діяльності можуть бути реалізовані за певних сприятливих умов. Підприємства IT-сектору останніми роками активно експортують послуги, що свідчить про започаткування зрушень у структурі вітчизняного експорту. Також привертає увагу група підприємств, які експортують послуги транспорту та торговельного посередництва (на рис. 2 відображено як 4 та 5). Разом з підприємствами промисловості вони є найактивнішими учасниками експортної діяльності, хоча показники продуктивності праці цих підприємств є середніми, що робить їх вразливими за умови погіршення середовища або посилення внутрішньої чи міжнародної конкуренції. Також необхідно виокремити групу підприємств за видами діяльності, які мають низькі рівні продуктивності праці та експортної активності, вони функціонують у сфері послуг, зокрема фінансових.

Висновки. Проаналізовані показники експортної активності вітчизняних підприємств дали змогу виявити особливості її динаміки за видами діяльності, низку ендогенних факторів, які впливають на експортну активність підприємств за видами діяльності, таких як інноваційна

активність, продуктивність, ефективність експортної діяльності. Такий стан експортної активності демонструє одночасно вразливість економіки в результаті недиверсифікованої товарної структури її експорту через недостатню активність підприємств перед усім третинним сектором економіки та потенційні можливості. Для реалізації останніх необхідно використовувати економічні важелі, що позитивно впливають на продуктивність підприємств окремих видів діяльності.

Подальші дослідження потребують розроблення аналітичного інструментарію для виявлення факторів, які формують посилення позицій вітчизняних експортерів, також потребує подальшого дослідження проблема впливу вітчизняних експортерів на процеси підвищення технологічного рівня національної економіки, стан внутрішнього ринку та його конкурентне середовище. Перспективним напрямом досліджень залишається проблема формування у вітчизняній економіці ефекту «навчання експортом» (“learning-by-exporting”), тобто формування у експортерів мотивів для впровадження інновацій задля забезпечення більшої продуктивності для посилення ринкових позицій не тільки на міжнародних ринках, але й на національному ринку.

Список використаних джерел:

1. Козюк В. В., Шиманська О. М. Глобальна економіка в умовах спадного тренда сировинних цін: виклики та можливості для України. *Вісник THEU*. 2016. № 1. С. 128–135.
2. Зубрицький А. І. Експортний потенціал України у контексті порівняльних переваг. *Економіка і прогнозування*. 2015. № 1. С. 140–154.
3. Осташко Т. О., Лір В. Е., Венгер В. В., Олефір В. К., Биконя О. С. Зміна традиційних позицій українського експорту. *Економіка і прогнозування*. 2017. № 2. С. 57–74.
4. Крамарев Г. В., Шликова В. О., Леванда О. М. Аналіз динаміки та структури зовнішньоторговельної діяльності України. *Бізнес-Інформ*. 2019. № 1. С. 79–91.
5. Серпухов М. Ю. та ін. Активізація експортної діяльності підприємств України: недоторговані ринки та торговельні бар'єри: монографія. Харків: Лідер, 2019.
6. Калюжна Н. Г. Зовнішньоторговельна інтеграція України в умовах поглиблення міждержавних конфліктів. *Проблеми економіки*. 2020. № 1. С. 27–35.
7. Пугачевська К. С. Інструменти експорт-промоушн за умов глобалізації. *Проблеми економіки*. 2017. № 4. С. 36–41.
8. Ніконенко У.М. Макроекономічні детермінанти функціонування ресурсозалежних економік в умовах глобалізації: монографія. Львів: вид-во Тараса Сороки, 2019.
9. Маханьова Ю. М. Експорт зернових культур України, ЄС і країн світу в умовах сучасних інтеграційних процесів. *Проблеми економіки*. 2015. № 1. С. 27–36.
10. Bernard A., Bradford J., Redding S., Schott P. The empirics of firm heterogeneity and international trade. *Working Paper 17627*. 2011. URL: <http://www.nber.org/papers/w17627> (дата звернення: 25.06.2020).
11. Bernard A., Eaton J., Jensen J. et al. Plants and Productivity in International Trade. *American Economic Review*. 2003. № 93. P. 1268–1290. URL: <https://www.nber.org/papers/w7688.pdf> (дата звернення: 25.06.2020).
12. Melitz M. The Impact of Trade on Intra-Industry Reallocations and Aggregate Industry Productivity. *Econometrica*. 2003. № 71. P. 1695–1725.
13. Melitz M., Ottaviano G. Market Size, Trade, and Productivity. *Review of Economic Studies*. 2008. № 75. P. 295–316. URL: https://scholar.harvard.edu/files/melitz/files/melot_restud_final.pdf (дата звернення: 25.06.2020).
14. Yeaple S. A Simple Model of Firm Heterogeneity, International Trade, and Wages. *Journal of International Economics*. 2005. № 65. P. 1–20. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.595.491&rep=rep1&type=pdf> (дата звернення: 25.06.2020).
15. Вацик Н.О., Чернобай, Л.І. Теоретичні аспекти та прикладні засади економічного оцінювання та планування витрат на експортну діяльність підприємств з урахуванням стадій залучення до зовнішнього ринку: монографія. Львів: Растр-7, 2014.
16. Зовнішня торгівля України: статистичний збірник / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.06.2020).
17. Діяльність суб'єктів господарювання: статистичний збірник / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.06.2020).
18. Статистична інформація. Розвиток підприємництва / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.06.2020).
19. Статистична інформація. Зовнішньоекономічна діяльність / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/et_knp_reg/arh_et_knp_u.html (дата звернення: 25.06.2020).
20. World bank. *Doing Business, 2015–2020*. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/ukraine UKR.pdf> (дата звернення: 25.06.2020).

References:

1. Kozyuk V. V., Shymanska O. M. (2016). Globalna ekonomika v umovakh spadnogo trenda syrovynnykh tsin: vyklyky ta mozhlyvosti dlya Ukrainy [Global economy in the context of the downtrend of commodity prices: challenges and opportunities for Ukraine]. *Visnyk TNEU [TNEU Bulletin]*. № 1. S. 128–135 [in Ukrainian].
2. Zubrytskyi A. I. (2015) Eksportnyi potentsial Ukrainy u konteksti porivnialnykh perevah [Ukraine's export potential in the comparative advantages context]. *Ekonomika i prohnozuvannia. [Economics and forecasting]*. № 1. S. 140–154 [in Ukrainian].
3. Ostashko T. O., Lir V. E., Venher V.V., Olefir V. K., Bykonja O. S. (2017) Zmina tradytsiinykh pozytsii ukrainskoho eksportu. [Changing the traditional position of Ukrainian exports]. *Ekonomika i prohnozuvannia. [Economics and forecasting]*. 2017. № 2. S. 57–74 [in Ukrainian].
4. Kramarev H. V., Shlykova V. O., Levanda O. M. (2019) Analiz dynamiky ta struktury zovnishnotorhovelnoi diialnosti Ukrainy. [Dynamics and structure Analysis of Ukraine's foreign trade activity]. *Biznes-Inform*. 2019. № 1. S. 79–91 [in Ukrainian].
5. Aktyvizatsiia eksportnoi dilnosti pidpriemstv Ukrainy: nedotorhovani rynky ta torhivelni bariery: monohrafiia [Activation of export activity of Ukrainian enterprises: untraded markets and trade barriers] / M.Yu. Serpukhov ta in. Kharkiv: Lider, 2019 [in Ukrainian].
6. Kaliuzhna N. H. (2020) Zovnishnotorhovelna intehratsiia Ukrainy v umovakh pohlyblennia mizhderzhavnykh konfliktiv. [Ukraine's foreign trade integration in the context of deepening interstate conflicts]. *Problemy ekonomiky. [Economics Problems]*. № 1. S. 27–35 [in Ukrainian].
7. Puhachevska K. S. (2017) Instrumenty eksport-promoushn za umov hlobalizatsii [Export promotion tools in the context of globalization]. *Problemy ekonomiky. [Economics Problems]*. № 4. S. 36–41 [in Ukrainian].
8. Nikonenko U. M. (2019) Makroekonomichni determinanty funktsionuvannia resursozaleznykh ekonomik v umovakh hlobalizatsii: monohrafiia. [Macroeconomic determinants of the functioning of resource-dependent economies in the context of globalization]. Lviv: Vyd-vo Tarasa Soroky [in Ukrainian].
9. Makhanova Yu. M. (2015) Eksport zernovykh kultur Ukrainy, YeS i krain svitu v umovakh suchasnykh intehratsiinykh protsesiv. [Ukraine grain crops export, the EU and the countries of the world in the conditions of modern integration processes]. *Problemy ekonomiky. [Economy Problems]*. № 1. S. 27–36 [in Ukrainian].
10. Andrew B. Bernard, J. Bradford Jensen, Stephen J. Redding, Peter K. Schott (2011) The empirics of firm heterogeneity and international trade. *Working Paper 17627*. Available at: <http://www.nber.org/papers/w17627> (accessed 25 June 2020).
11. Bernard A., Eaton J., Jensen J. et al. (2003) Plants and Productivity in International Trade. *American Economic Review*, 93, pp. 1268–1290. Available at: <https://www.nber.org/papers/w7688.pdf> (accessed 25 June 2020).
12. Melitz M. (2003). The Impact of Trade on Intra-Industry Reallocations and Aggregate Industry Productivity. *Econometrica*. 71, pp. 1695–1725.
13. Melitz M., Ottaviano G. (2008), Market Size, Trade, and Productivity. *Review of Economic Studies* (2008) 75, 295–316. Available at: https://scholar.harvard.edu/files/melitz/files/melot_restud_final.pdf (accessed 25 June 2020).
14. Yeaple S. (2005) A Simple Model of Firm Heterogeneity, International Trade, and Wages. *Journal of International Economics*, 65, pp. 1–20. Available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.595.491&rep=rep1&type=pdf> (accessed 25 June 2020).
15. Vatsyk N.O., Chernobai L.I. (2014) Teoretychni aspekty ta prykladni zasady ekonomichnogo otsiniuvannia ta planuvannia vytrat na eksportnu diialnist pidpriemstv z urakhuvanniam stadii zaluchennia do zovnishnoho rynku: monohrafiia. [Theoretical aspects and applied principles of economic evaluation and planning of export activities costs of enterprises according to the stages of involvement in the foreign market]. Lviv: Rastr-7 [in Ukrainian].
16. *Zovnishnia torhivlia Ukrainy. Statystychnyi zbirnyk*. [Foreign Trade of Ukraine. Statistical Collection]. Derzhavni sluzhba statystyky Ukrainy. [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 25 June 2020).
17. *Diialnist subiektiv hospodariuvannia. Statystychnyi zbirnyk*. [Activities of economic entities. Statistical collection]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 25 June 2020).
18. *Statystychna informatsiia. Rozvytok pidpriemnytstva*. [Statistical information. Entrepreneurship development]. Derzhavni sluzhba statystyky Ukrainy. [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 25 June 2020).
19. *Statystychna informatsiia. Zovnishnoekonomichna diialnist* [Statistical information. Foreign economic activity] Derzhavni sluzhba statystyky Ukrainy. [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/et_knp_reg/arh_et_knp_u.html (accessed 25 June 2020).
20. World bank. *Doing Business, 2015–2020*. Available at: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/ukraine/UKR.pdf> (accessed 25 June 2020).

ЭНДОГЕННЫЕ ФАКТОРЫ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ЭКСПОРТНОЙ АКТИВНОСТИ УКРАИНСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. В статье представлены результаты эмпирического исследования экспортной активности украинских предприятий по показателям ее экстенсивности и интенсивности, определены особенности экспортной деятельности предприятий промышленности по этим показателям, определена связь между экспортной активностью и характеристиками гетерогенности предприятий по видам экономической деятельности. С использованием подходов новой теории международной торговли по данным официальной статистики рассчитаны обобщающие показатели экспортной активности и производительности труда предприятий по видам деятельности. Построена матрица для оценивания соотношения производительность труда и экспортной активности предприятий по видам деятельности, выделено распределение четырех групп видов деятельности, в которых экспортная активность предприятий характеризуется различным уровнем и вследствие специфики эндогенных факторов, влияющих на показатель производительности труда занятых на предприятиях этих видов деятельности.

Ключевые слова: экспорт, гетерогенные фирмы, интенсивность экспорта, экстенсивность экспорта, расходы экспорта, производительность труда.

ENDOGENIC FACTORS OF DIFFERENCE OF UKRAINIAN ENTERPRISES EXPORT ACTIVITY

Summary. The article presents the results of an empirical study of export activities of domestic enterprises by type of economic activity based on the official statistics. Approaches of the “new trade theory” were used to substantiate research results in particular the dependence of exports on the firm’s productivity. Indicators of export activity extensiveness of enterprises by types of activity are calculated, which reflect the scale of involvement in the dynamics, the degree of concentration of export activity and allow to assess the economic response to changes in the international trade environment during the study period. Peculiarities of the processes of involvement of enterprises by certain types of activity, which demonstrated indicators higher than the general ones in the economy – industry and wholesale trade, are singled out. Indicators of export of goods by industrial enterprises are calculated to assess the impact of export activity on the efficiency of their production. Peculiarities of dynamics of separate components of export goods expenses for an estimation of changes in the international trade environment of the domestic enterprises and an estimation of a parity of endogenous and exogenous factors are defined. Indicators of export intensity to goods and services by enterprises by types of activity are calculated to assess the concentration of exports, its dynamics, to identify the most active participants and to assess endogenous and exogenous factors that determine it. The impact of such endogenous factor as technology of goods production on the export activity of industrial enterprises by type of activity is estimated. Based on official statistics, the generalized indicators of export activity and labor productivity of enterprises by type of activity are calculated. The matrix is constructed to assess the ratio of labor productivity and export activity of enterprises by type of activity, the distribution of four groups of activities in which the export activity of enterprises is characterized by different levels and due to the specifics of endogenous factors affecting labor productivity in enterprises of these activities.

Key words: exports, heterogeneous firms, export intensity, export extensiveness, export costs, labor productivity.